

46. Ceteras vero in factum conceptas vocamus, id est in quibus nulla talis intentio concepta est, sed initio formulae nominato eo quod factum est, adjiciuntur ea verba per quae iudici damnandi absolvendive potestas datur; ...
48. Omnium autem formularum quae condemnationem habent ad pecuniariam aestimationem condemnatio concepta est ...
64. Alia causa est illius actionis qua argentarius experitur: nam is cogitur cum compensatione agere, et ea compensatio verbis formulae exprimitur; ...
82. Nunc admonendi sumus agere nos aut nostro nomine aut alieno, veluti cognitorio, procuratorio, tutorio, curatorio, cum olim, quo tempore legis actiones in usu fuissent, alieno nomine agere non liceret, praeterquam ex certis causis.
92. Petitoria autem formula haec est qua actor intendit „rem suam esse“.
103. Omnia autem iudicia aut legitimo jure consistunt aut imperio continentur.
104. Legitima sunt iudicia quae in urbe Roma vel intra primum urbis Romae miliarium inter omnes cives Romanos sub uno iudice accipiuntur; eaque e lege Julia iudiciaria, nisi in anno et sex mensibus iudicata fuerint, expirant. Et hoc est quod vulgo dicitur e lege Julia litem anno et sex mensibus mori.
112. Non omnes actiones, quae in aliquem aut ipso jure competunt aut a praetore dantur, etiam in heredem aequae competunt aut dari solent ...
114. Superest ut dispiciamus, si ante rem iudicatam is cum quo agitur post acceptum iudicium satisfaciat actori, quid officio iudicis conveniat, utrum absolvere, an ideo potius damnare, quia iudicii accipiendi tempore in ea causa fuerit, ut damnari debeat ...
115. Sequitur ut de exceptionibus dispiciamus.
116. Comparatae sunt autem exceptiones defendendorum eorum gratia cum quibus agitur. Saepe enim accidit, ut quis jure civili teneatur, sed iniquum sit eum iudicio condemnari.
- 116 b. Item si pactus fuero tecum, ne id quod mihi debeas a te petam, nihilo minus id ipsum
46. Ostatní formule však nazýváme formulami sestavenými neboli koncipovanými podle skutečnosti (*actiones in factum conceptae*). Ty nemají žádné takové intence, jaké byly popsány nahore, ale na jejich počátku jsou uvedeny skutečnosti, které se sběhly, a připojují se slova, jimiž se dává soudci moc odsouditi nebo osvoboditi; ...
48. Ve všech formulích, které obsahují kondemnaci, zní kondemnace na peněžní částku ...
64. Jiná záležitost je žaloba bankéřova: neboť bankéř (*argentarius*) nutně musí žalovat s odečtením, s kompensací, a to se vyjadřuje i slovy žalobní formule; ...
82. Připomeňme, že nyní můžeme žalovat buď svým jménem nebo jménem cizím, jako jménem kognitora, prokurátora, tutora, kurátora, zatím co v době legisakcí nebylo dovoleno — kromě určitých případů — žalovati cizím jménem.
92. Petitorní je formule (*petitoria formula*), ve které žalobce tvrdí, že je věc jeho.
103. Všechny rozepře jsou buď legitimní (*iudicia legitima*) nebo „*imperio continentur*“ — vyvěrají z imperia.
104. Legitimní spory (*iudicia legitima*) jsou ty, které se konají pod jedním porotcem v městě Římě nebo v okruhu jednoho milníku od Říma; tyto spory zanikají podle Juliova zákona o soudnictví, jestliže se neskončí do roka a šesti měsíců. Odtud se běžně říká, že podle Juliova zákona rozepře umírá za jeden rok a šest měsíců.
112. Ne všechny žaloby, které proti někomu přísluší už po zákonu nebo s povolením praetora, směřují nebo se dávají i proti žalobcovu dědici ...
114. Zbývá říci, jakou má soudce povinnost, když před rozhodnutím sporu, ale po zahájení rozepře žalovaný uspokojí žalobce; zda má v takovém případě osvoboditi či spíše odsouditi, ježto v době zahájeného sporu platilo v záležitosti, že má být žalovaný odsouzen ...
115. V následujícím pojednáme o námitkách (*exceptiones*).
116. Námitky, obrany, výhrady z kondemnace, excepce se poskytují žalovaným, aby se mohli hájit. Často se totiž přihází, že někdo je povinen podle občanského práva, ale bylo by nespravedlivé odsouditi jej.
- 116 b. Tak na příklad, když jsem si s tebou umluvil, že na tobě nebudu požadovat, cos mně

a te petere possum dari mihi oportere, quia obligatio pacto convento non tollitur; sed placet debere me petentem per exceptionem pacti conventi repelli.

119. Omnes autem exceptiones in contrarium concipiuntur, quam adfirmat is cum quo agitur. Nam si verbi gratia reus dolo malo aliquid actorem facere dicat, qui forte pecuniam petit quam non numeravit, sic exceptio concipitur: „Si in ea re nihil dolo malo A. Agerii factum sit neque fiat“; . . .

120. Dicuntur autem exceptiones aut peremptoriae aut dilatoriae.

121. Peremptoriae sunt quae perpetuo valent nec evitari possunt, veluti quod metus causa, aut dolo malo, aut quod contra legem senatusve consultum factum est, aut quod res iudicata est vel in iudicium deducta est, item pacti conventi quod factum est, ne omnino pecunia peteretur.

122. Dilatoriae sunt exceptiones quae ad tempus valent, veluti illius pacti conventi quod factum est verbi gratia, ne intra quinquennium peteretur; finito enim eo tempore non habet locum exceptio . . .

126. Interdum evenit, ut exceptio quae prima facie justa videatur, inique noceat actori. Quod cum accidat, alia adjectione opus est adjuvandi actoris gratia; quae adjectio replicatio vocatur, quia per eam replicatur atque resolvitur vis exceptionis . . .

130. Videamus etiam de praescriptionibus quae receptae sunt pro actore.

131. Saepe enim ex una eademque obligatione aliquid iam praestari oportet, aliquid in futura praestatione est: veluti cum in singulos annos vel menses certam pecuniam stipulati fuerimus; nam finitis quibusdam annis aut mensibus hujus quidem temporis pecuniam praestari oportet, futurorum autem annorum sane quidem obligatio contracta intellegitur, praestatio vero adhuc nulla est: si vero velimus id quidem quod praestari oportet petere et in iudicium deducere, futuram vero obligationis praestationem in integro relinquere, necesse est ut hac praescrip-

tužen, nicméně mohu to na tobě požadovat, když jsi k tomu povinen podle práva (*dari mihi oportere*), jelikož závazek nezaniká pouhou dohodou; ale bylo uznáno, že je nutno zamítnouti mne námitkou sjednané dohody (*exceptio pacti conventi*).

119. Všechny excepce jsou zaměřeny právě opačným směrem, než jak tvrdí ten, s kým se vede spor. Na př. jestliže žalovaný tvrdí, že žalobce jedná ze zlého úmyslu, když snad žaluje na peněžní částku, kterou nevyplatil, tu se excepce takto formuluje: „Jestliže se v této záležitosti ze zlého úmyslu Aula Ageria nic nestalo nebo neděje;“ . . .

120. Excepce jsou buď peremptorní (trvalé) nebo dilatorní (odkládací, dočasné, časové, temporální).

121. Peremptorní jsou ty excepce, které trvale platí a nelze se jim vyhnout, jako námitka výhrůžky (*exceptio quod metus causa*), námitka zlého úmyslu (*exceptio doli, exceptio doli mali*), námitka, že bylo jednáno protizákonně nebo proti usnesení senátu, námitka věci rozsouzené, (*exceptio rei iudicatae*), námitka věci na soud vznesené (rozepře zahájené, *exceptio rei in iudicium deductae*) nebo námitka dohody o tom, že dluhovaná částka nebude vůbec požadována.

122. Dilatorní jsou excepce, které platí dočasně, jako *exceptio pacti conventi* (námitka dohody) o tom, že dluhovaný peněz nebude po pět let požadován; když pak tato lhůta uplyne, nemá obrana místo . . .

126. Někdy se stává, že námitka, která se na první pohled zdá být spravedlivá, by nespravedlivě poškodila žalobce. Když je to tak, je potřeba pomoci žalobci dalším dodatkem; tento dodatek se jmenuje replika (*replicatio*), neboť se jím odvrací a zrušuje moc námitky.

130. Podívejme se též na preskripce (*praescriptiones*), které byly přijaty v žalobcův prospěch.

131. Často totiž z téže obligace je třeba něco už nyní plnit, něco až v budoucnosti; na př. když jsme si dali slíbit (když jsme stipulovali) jiné částky roční nebo měsíční; neboť na konci jednotlivých let nebo měsíců je třeba plnit určitý peněz, avšak podle uzavřené obligace by bylo plnění za příští leta neplatným plněním; jestliže tedy chceme povinné plnění požadovat a vznést na soud a zachovat při tom nedotčeno budoucí plnění závazku, je nutné, abychom jednali s touto preskripcí: „Ať se tu jedná o věc, jejíž den vzešel.“ . . .

tione agamus: „Ea res agatur cujus rei dies fuit“; ...

138. Superest ut de interdictis dispiciamus.

139. Certis igitur causis praetor aut proconsul principaliter auctoritatem suam finiendis controversiis interponit: quod tum maxime facit, cum de possessione aut quasi possessione inter aliquos contenditur; et in summa aut jubet aliquid fieri aut fieri prohibet. Formulae autem et verborum conceptiones, quibus in ea re utitur, interdicta vocantur vel accuratius interdicta decretaque.

142. Principalis igitur divisio in eo est quod aut prohibitoria sunt interdicta aut restitutoria aut exhibitoria.

143. Sequens in eo est divisio, quod vel adipiscendae possessionis causa comparata sunt vel retinendae vel recipiendae.

144. Adipiscendae possessionis causa interdictum accommodatur bonorum possessori, cujus principium est „Quorum bonorum“: ejusque vis et potestas haec est, ut quod quisque ex his, bonis quorum possessio alicui data est, pro herede aut pro possessore possideat, id ei cui bonorum possessio data est, restituatur. Pro herede autem possidere videtur tam is qui heres est, quam is qui putat se heredem esse; pro possessore is possidet qui sine causa aliquam rem hereditariam vel etiam totam hereditatem sciens ad se non pertinere possidet. Ideo autem adipiscendae possessionis vocatur interdictum quia ei tantum utile est qui nunc primum conatur adipisci rei possessionem; itaque si quis adeptus possessionem amiserit, desinit ei id interdictum utile esse.

145. Bonorum quoque emptori similiter proponitur interdictum quod quidam possessorium vocant.

146. Item ei qui publica bona emerit, ejusdem condicionis interdictum proponitur quod appellatur sectorium, quod sectores vocantur qui publice bona mercantur.

147. Interdictum quoque quod appellatur Salvianum, adipiscendae possessionis causa comparatum est, eoque utitur dominus fundi rebus coloni

138. Zbývá pojednat o interdikttech (o zákazech a příkazech).

139. V některých případech se k ukončení sporů zásadně do záležitostí vkládá svou autoritou pretor nebo prokonsul; obzvláště to činí tehdy, když jde o držbu nebo kvasidržbu; vcelku buď nařizuje, aby se něco dalo, nebo zakazuje, aby se to dalo. Formule a slovní znění, jichž přitom užívá, se nazývají interdikty nebo — přesněji řečeno — interdikty a dekrety.

142. Interdikty se zásadně dělí na prohibitorní nebo restitutorní nebo exhibitorní.

143. Dále dělíme interdikty takto:

interdicta adipiscendae possessionis (interdikty k opatření si držby),

interdicta retinendae possessionis (interdikty k udržení stávající držby) a

interdicta recuperandae possessionis, interdicta recuperandae possessionis (interdikty k opětovnému dosažení pozbyté držby).

144. K dosažení držby (*interdictum adipiscendae possessionis*) se tomu, komu byla dána „*bonorum possessio*“, poskytuje interdikt, který začíná slovy: „*Quorum bonorum*“. Jeho význam tkví v tom, že ten, kdo něco z majetku, někomu pretorem přiřčenému, drží jako dědic nebo jako držitel, — má to vydati tomu, komu byla udělena „*bonorum possessio*“. Jako dědic (*pro herede*) drží jak ten, kdo je dědicem, tak i ten, kdo se domnívá, že je dědicem; jako držitel (*pro possessore*) drží buď nějakou věc z dědictví nebo celé dědictví ten, kdo nemá k tomu důvodu a ví, že mu ta věc nebo celé dědictví nenáleží. A tento interdikt „*Quorum bonorum*“ je interdikt „*adipiscendae possessionis*“, protože je užitečný toliko tomu, kdo se snaží po prvé dosáti držby, a není tudíž užitečný tomu, kdo už držby dosáhl a potom ji ztratil.

145. Podobně se kupci jmění (*bonorum emptor*) poskytuje interdikt, jež někteří nazývají „*interdictum possessorium*“.

146. Rovněž tomu, kdo koupil veřejné věci, se dává interdikt, který se jmenuje „*interdictum sectorium*“, neboť se nazývají sektory ti, kdo veřejně obchodují s majetkem.

147. „*Interdictum Salvianum*“ směřuje k dosažení držby; užívá ho vlastník pozemku na kolonovny věci zastavené za nájemné z pozemku.

quas is pro mercedibus fundi pignori futuras pepigisset.

148. Retinendae possessionis causa solet interdictum reddi, cum ab utraque parte de proprietate alicujus rei controversia est, et ante quaeritur, uter ex litigatoribus possidere et uter petere debeat; cujus rei gratia comparata sunt, „Uti possidetis“ et „Utrubi“.

149. Et quidem, „Uti possidetis“ interdictum de fundi vel aedium possessione redditur, „Utrubi“ vero de rerum mobilium possessione.

150. Et siquidem de fundo vel aedibus interdicatur, eum potiore esse praetor jubet, qui eo tempore quo interdictum redditur nec vi nec clam nec precario ab adversario possideat; si vero de re mobili, eum potiore esse jubet, qui majore parte ejus anni nec vi nec clam nec precario ab adversario possederit; idque satis ipsis verbis interdictorum significatur.

151. Sed in „Utrubi“ interdicto non solum sua cuique possessio prodest, sed etiam alterius quam justum est ei accedere, veluti ejus cui heres extiterit, ejusque a quo emerit vel ex donatione aut dotis nomine acceperit; . . .

154. Reciperandae possessionis causa solet interdictum dari, si quis ex possessione vi dejectus sit; nam ei proponitur interdictum cujus principium est: „Unde tu illum vi dejecisti“, per quod is qui dejectus cogitur ei restituere rei possessionem, si modo is qui dejectus est nec vi nec clam nec precario ab eo possederit; namque eum, qui a me vi aut clam aut precario possidet, inpune dejicio.

155. Interdum tamen etsi eum vi dejecerim qui a me vi aut clam aut precario possederit, cogor ei restituere possessionem, veluti si armis eum vi dejecerim; nam propter atrocitatem delicti in tantum patior actionem, ut omni modo debeam ei restituere possessionem. Armorum autem appellatione non solum scuta et gladios et galeas significari intellegemus, sed et fustes et lapides.

156. Tertia divisio interdictorum in hoc est, quod aut simplicia sunt aut duplicia.

157. Simplicia sunt veluti in quibus alter actor, alter reus est, qualia sunt omnia restitutoria aut exhibitoria; namque actor est qui desiderat

148. „*Interdictum retinendae possessionis*“ se poskytuje tenkrát, když už je mezi dvěma stranami spor o vlastnictví k věci a vzniká především otázka, kdo z těchto stran má držeti a kdo žalovati; z tohoto důvodu byly zavedeny interdikt „*Uti possidetis*“ a „*Utrubi*“.

149. Interdikt „*Uti possidetis*“ se dává při pozemku nebo budově, interdikt „*Utrubi*“ však při držbě movitostí.

150. Poskytuje-li se interdikt při pozemku nebo budově, nařizuje praetor, aby měl silnější postavení ten, kdo v době, kdy se interdikt vydává, nedrží od odpůrce ať násilím nebo tajně (lstí) nebo výprosou („*nec vi nec clam nec precario ab adversario*“); jde-li o movitou věc, nařizuje praetor, aby měl silnější postavení ten, kdo po větší část roku, ve kterém se dává interdikt, nedržel od odpůrce ať násilím nebo lstí nebo výprosou; a to je dostatečně vyjádřeno přímo slovy interdiktů.

151. Ale při interdiktu „*Utrubi*“ prospívá někomu nejenom jeho vlastní držba, ale i držba jiného, je-li to spravedlivé, aby se tato držba připočtla, jako na př. držba toho, jehož je strana dědicem nebo od koho věc koupila či přijala darem anebo věnem; . . .

154. Interdikt k dosažení pozbyté držby (*interdictum reciperandae possessionis*) se dává v tom případě, kdy byl někdo vypuzen z držby násilím. Vypuzenému se poskytuje interdikt začínající slovy: „*Unde tu illum vi deiecisti*“; podle tohoto interdiktu je vypuditel povinen navrátiti držbu vypuzenému, jestliže vypuzený proti vypuditeli nedržel ať násilím nebo lstí anebo výprosou; takového (vadného) držitele, který se vůči mně ujal držby násilím nebo lstí nebo zneužitím výprosy, mohu (kdykoli) beztrestně vypuditi.

155. Avšak někdy jsem povinen navrátit držbu i tomu, kdo držel vůči mně násilím nebo tajně nebo výprosou, a to tehdy, když jsem jej násilně vypudil se zbraní; právě pro surovost tohoto deliktu jsem v každém případě povinen obnoviti (restituovati) jeho držbu. Pod jménem „zbraň (*arma*)“ rozumíme netoliko štíty a meče a přilby, ale i klacky a kameny.

156. Třetí rozdělení interdiktů je dělení na interdikt jednostranné a oboustranné (*interdicta simplicia, interdicta duplicia*).

157. Jednostrannými (*interdicta simplicia*) jsou interdikt, při kterých je jedna strana žalobcem a druhá žalovaným — takovými jsou všechny

aut exhiberi aut restitui, reus is est a quo de-
sideratur ut exhibeat aut restituat.

158. Prohibitoriorum autem interdictorum alia
duplicia, alia simplicia sunt.

159. Simplicia sunt veluti quibus prohibet prae-
tor in loco sacro aut in flumine publico ripave
ejus aliquid facere reum; . . .

160. Duplicia sunt veluti Uti possidetis interd-
ictum et Utrubi . . .

171. Temeritas tam agentium quam eorum cum
quibus agitur, modo pecuniaria poena modo
jurisjurandi religione modo metu infamiae coer-
cetur; . . .

174. Actoris quoque calumnia coercetur modo
calumniae iudicio modo contrario, modo jure-
jurando, modo restipulatione.

182. Quibusdam iudiciis damnati ignominiosi
fiunt, veluti furti, vi bonorum raptorum, in-
juriarum; item pro socio, fiduciae, tutelae,
mandati, depositi . . .

183. In summa sciendum est eum qui cum ali-
quo consistere velit, in jus vocare oportere et
eum qui vocatus est, si non venerit, poenam ex
edicto praetoris committere . . .

interdikty restitutorní a exhibitorní; neboť při
nich je žalobcem, kdo požaduje, aby mu držba
byla vydána nebo obnovena, a žalovaným je ten,
na kom se žádá, aby držbu vydal nebo obnovil.

158. Z prohibitorních interdiktů jsou některé
duplexní (*interdicta duplicia*) a některé sim-
plexní (*interdicta simplicia*).

159. Jednostrannými jsou na př. interdikty,
kterými pretor zakazuje žalovanému něco pod-
nikat na zasvěceném místě nebo ve veřejné řece
nebo na jejím břehu; . . .

160. Oboustranné jsou na příklad interdikty
„*Uti possidetis*“ a „*Utrubi*“.

171. Bezdůvodné vedení sporu, jak na straně
žalobců, tak na straně žalovaných, se usměr-
ňuje buď peněžitou pokutou nebo posvátností
přísahy anebo strachem z bezectnosti; . . .

174. *Calumnia* — přijetí peněžního prospěchu
za vznesení vědomě nespravedlivého sporu nebo
za upuštění od takové rozepře — se stihá žalo-
bou (*calumniae iudicium*) nebo se jí zabraňuje
přísahou anebo restipulací.

182. Ti, kdo byli v některých rozepřích odsou-
zeni, stávají se bezectnými, jako při žalobě
z krádeže, loupeže, z bezpráví (*injurie*); rovněž
při žalobách ze společnosti, fiducie, poručenství,
příkazu, úschovy . . .

183. Pro všechny spory si musíme uvědomit,
že toho, s kým chceme vésti rozepři, je třeba
volati na soud a že je podle pretorské vyhlášky
(ediktu) pokutován, kdo se k soudu na zavolání
nedostaví . . .

T. — Řím. —

Římské procesní formule.

Příklady formulí jsou vzaty ze záležitostí spadajících do pretorovy pravomoci. Formula byla stručná a závazná instrukce udělená pretorem soudci pro právní posouzení sporné záležitosti. Z počátku platil formulový proces jen pro cizince. Když se staré *legisactio* nes zejména svým strohým a primitivním formalismem staly pro římské občany tíživými, zaveden byl na místo *legisakčního* procesu proces formulový i pro spory mezi římskými občany; stalo se tak fakultativně *Aebutiovým* zákonem z poloviny druhého století před n. l. a obligatorně dvěma zákony *Juliovými*, jedním pro Řím, druhým pro provincie (*leges Juliae iudiciorum privatorum*). Po vydání těchto zákonů platil *legisakční* proces už zcela výjimečně — pro spory rozhodované před *centumviry*.

Formulový proces se označoval slovy *agere per formulas sive per concepta verba*. Ve schemech formulí býval žalobce jmenován *Aulus Agerius* (ve zkratce *A-us A-us*) a žalovaný *Numerius Negidius* (ve zkratce *N-us N-us*). V překladech pramenů prostě uvádíme v tomto výboru „žalobce“ a „žalovaný“.

Latinské znění příkladů formulí je převzato z díla: J. Vančura, Úvod do studia soukromého práva římského I, Praha, rok newveden, s. 127 n.